

sellaisten toimintamuotojen kehittäminen, joiden kautta yliopiston itseymmärrys omista tehtävistään radikaalisti muuttuisi. Muutama esimerkki: 1) Yliopistoviikko kerran kahdessa vuodessa, jolloin paneuduttaisiin mitä moninaisimmin tavoin eri väestöpiirien kanssa mitä erilaisimpiin aikakauden ongelmiin kansanyliopisto-ajatuksen malliin. 2) Yliopisto varaisi mitä erilaisimmille kansalaisjärjestöille ja kansalaisille mahdollisuuden tehdä ehdotuksia tutkimustoiminnan virittämiseksi. Tällöin voitaisiin rakentaa esimerkiksi työläistutkijoiden ja tutkijatyöläisten ympärille kehitettyihin projektiryhmiin.

Lähtökohtana olisi, että syntyvän tiedon olisi kuljettava kokemuksen, arkipäivämme kautta, jotta se voisi muodostua konkreettiseksi ja yleiseksi, todellisuutta rakentavaksi ja realiteetteja murtaavaksi, avuksi elämän hallintaan.

LOPPUHUOMAUTUS: OPIKSI HISTORIASTA

Keskustelu siitä kuinka jäsennetään se, mitä *tiedetään* (tutkinnot) ja mitä *osataan* (ammatit) vaatii välttämättä kolmannen osapuolen jäsentämistä mitä ja miten *tuotetaan*, toisin sanoen tuotantorakenteen. Tietämisen ja osaamisen tehtävä on ristivalaista se mitä tuotetaan. Silloin ammatillinen yleissivistys – siis se ”*general intellect*” joka kuuluu kaikkeen työhön – on yleissivistyksen käypä muoto rakentamaan vertaistuotantoa ja yhteisöllisiä arvoja (*common values*). Mutta se on jo laajempi tarina (ks. Volanen 2010).

KIRJALLISUUS

- Kantasalmi, K. (toim.) 1990: Yliopiston ajatusta etsimässä. Helsinki: Gaudeamus.
- Sironen, E. 1982. Epilogeja yliopistosta. *Yhteiskuntasuunnittelu* 20 (3) 4–12.
- Volanen, M. V. 1985: Sivistys, ammatti ja kvalifikaatio tiedeyhteisön toiminta-intressinä. Teoksessa Leena Lestinen (toim.): *Tieteellisen koulutuksen nykykollia*. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Selosteita ja tiedotteita 260, 85–99. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Volanen, M. V., 2006: *Filoteknia ja kysymys sivistävästä työstä*. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylä: Yliopistopaino.
- Volanen, M. V. 2010: Tieto talouden ytimessä. Artikkel. (Ilmestyy.)

YLIOPISTOUUDISTUS EI PALAUDU YLIOPISTOLAKIIN¹

Bios Politikos

Eduskunta hyväksyi 16.6.2009 yliopistolain. Äänestyksestä oli poissa 70 kansanedustajaa, mikä kertoo joko aiheen vaikeudesta tai sitten siitä, että asia koetaan yhdentekeväksi. Tietokykyyn ja -taloutteen perustuvassa EU-maassa ei näin merkittävää uudistusta tulisi ohittaa olankohautuksella.

Oikeistohallitus, teollisuus ja työnantajat sekä yliopistojen resurssit tehokkaampaan käyttöön haluavat tahot yleisemminkin ovat puolustaneet yliopistouudistusta ja ajaneet sitä eteenpäin kiivaalla tahdilla. Yliopistouudistusta koskeva keskustelu onkin kiinnittynyt lähinnä joko puolustelemaan tai kritisoimaan uutta yliopistolakia. Vaikka yliopistolaki on merkittävä uudistus ja eräänlainen ratkaiseva käänne, ei yliopistouudistuksessa ole kuitenkaan kysymys vain yhdestä uudesta laista.

Yliopistojen ja korkeakoulujen tulevaisuuteen vaikuttaa monimutkainen kimppu erilaisia muutoksia ja lakeja, joiden yhteisvaikutuksista ei ole ollut saatavilla kunnollista tietoa. Yliopistouudistuksen kritiikkiin on sisällynyt huolta näistä yhteisvaikutuksista, vaikka lakia puolustavat tahot ovat yrittäneet tiivistää keskustelun vain yliopistolakiin. Keskustelun ohjaaminen lakiin on varmasti ollut tehokas taktiikka, sillä sen läpimenon myötä vastarinta näyttää laimenneen lähes olemattomiin. Uudistusten ja uhon jatkuessa oikeiston taholta kritiikin tulisikin keskittyä entistä enemmän erilaisen yksittäisten uudistusten kokonaisvaikutuksiin. Tässä muutamia esimerkkejä muutoksista.

1. Juttu on julkaistu alun perin Bios Politikos -blogissa <http://biospolit.wordpress.com>

Tärkein lakiin vaikuttavista taustatekijöistä on Bolognan prosessin mukanaan tuoma eurooppalaisen korkeakoulujärjestelmän yhdenmukaistaminen, jonka seurauksena myös Suomessa ollaan siirtymässä kaksiportaiseen tutkintojärjestelmään. Bolognan prosessin tuloksena uuteen ”eurooppalaiseen koulutusalueeseen” on ollut tarkoitus astua vuonna 2010, siis samaan aikaan kun uusi yliopistolaki tulee voimaan.

Toinen tärkeä, myös Bolognan prosessiin liittyvä uudistus on ollut opetuksen ja opiskelun laadunvarmistusjärjestelmän luominen. Tämän seurauksena yliopistoihin ja korkeakouluihin on luotu niiden toimintoja kuvaavat laatukäsikirjat. Laadunvarmistusta on tarkkailtu Opetusministeriön taholta. Seula on ollut jokseenkin tiukka, sillä Opetusministeriön järjestämistä yliopistoja ja korkeakouluja tarkkailevista auditoinneista eivät ole päässeet läpi muutamat paikkansa vakiinnuttaneet oppilaitokset. Laadunvarmistusjärjestelmän tulee olla yliopistoissa ajan tasalla, sillä Opetusministeriö on esittänyt käyttävänsä erilaisia toimenpiteitä, joilla paine laadunvarmistuksen päivittämiseen oppilaitoksissa synnytetään.

Laadun tarkkailu on itsessään monimutkainen prosessi, jonka yhtenä tarkoituksena on lopulta parantaa opiskelijatasolla opintojen läpäisevyyttä, siis lyhentää sitä aikaa, joka opiskeluun kuluu. Kolmantena uudistuksena Suomen suhteellisen pitkät opiskeluajat pyritäänkin muokkaamaan pääsääntöisesti Bolognan prosessin suosimaan 3 + 2 -malliin. Tällöin alempi korkeakoulututkinto tulee suorittaa kolmessa vuodessa ja ylempi sen jälkeen kahdessa.

Tähän tavoitteeseen pääsemiseksi hallitus on muuttanut myös opintotuen perusteita. Opintotuki riittää ylemmän korkeakoulututkinnon suorittajille 55 kuukaudeksi eli neljäksi ja puoleksi vuodeksi, jos opiskelija opiskelee jatkuvasti, ja noin kuudeksi vuodeksi, jos opiskelija opiskelee 9 kuukautta vuodesta. Kannustaakseen opiskelijoita hallitus nosti opintotuen määrää. Korkeakouluissa opintorahan määrä on 298 euroa, jonka lisäksi opiskelija voi saada asumislisää. Asumislisän määrä on 26,90–201,60 euroa kuukaudessa. Näin ollen korkeakouluopiskelija voi saada opintoihinsa tukea maksimissaan 499,60 euroa kuussa. Yleensä tämä määrä ei riitä kattamaan opiskelijan menoja, minkä vuoksi suuri osa opiskelijoista työskentelee sivutoimisesti opintojensa aikana tai nostaa opintolainaa, jota kotimaassa opiskeleva korkeakouluopiskelija voi nostaa 300 euroa kuussa. Lainan kanssa opiskelijan kuukausiansiot ovat noin 800 euroa kuussa. Suurin osa ei halua ottaa lainaa epävarmojen

työllisyysodotusten vuoksi, mikä johtaa työskentelyyn opiskelujen aikana. Tämä puolestaan viivyyttää valmistumista.

Neljäs merkittävä uudistus on yliopistojen hallintojohtosääntöjen uudistus. Jokaisessa yliopistossa ja korkeakoulussa on käynnissä hallintojohtosääntöjen muutos, joka liittyy suoraan yliopistolain muutokseen. Muutoksissa yliopiston virkaannimittämisen ynnä muun sellaisen käytäntöjä muutetaan vastaamaan yliopistolain mukanaan tuomia muutoksia, kuten muutosta jonka mukaan virkasuhteet muuttuvat työsuhteiksi. Rehtorin, hallituksen, dekaanien ja laitosjohtajien nimitys- ja ohjauksvallan on arveltu lisääntyvän. Hallintojohtosääntöjen uudistus muuttaakin koko yliopisto-organisaation hallinnon mallia, kriitikoiden mukaan epädemokraattisempaan suuntaan.

Viides uudistus koskee opiskelua ohjaavaa opiskelujohtosääntöä, jota ollaan muuttamassa ja päivittämässä vastaamaan niin Bolognan prosessin mukanaan tuomia uudistuksia kuin yliopistolakia. Kuten hallintojohtosääntöissä, myös opiskelujohtosääntöissä on mahdollisuus tehdä paikallisia tulkintoja, jotka mahdollistavat paikallisen ”profiloinnin”.

Kuudes muutos koskee yliopistoihin kohdistuvia tuottavuusvaatimuksia, jotka läpäisevät kaikki valtion toiminnot. Tuottavuusvaatimusten seurauksena yliopistoissa on viime vuosien aikana otettu käyttöön valtion palkkausjärjestelmä sekä muita uuteen julkiseen hallintoon (New Public Management) liittyviä käytänteitä. Uudet hallintotavat, joihin myös laaduntarkkailu ja laatujohtaminen liittyvät, tehostavat toimintoja ja kartoittavat mahdollisia ylimääräisiä ja päällekkäisiä toimintoja.

Seitsemäs uudistus ovat uudet tietojärjestelmät, joiden tarkoituksena on kontrolloida yliopistohenkilöstön työtä ja opiskelijoiden opiskelua. Työajanseurantajärjestelmät on ajettu sisään yliopistoihin viimeisten vuosien aikana, vaikka yliopistoissa toimitaan edelleen virkasuhteissa, joissa työaika on määritelty vuosityöaikana. Työajan mittarit tähtäävätkin siis selvästi uuden yliopistolain mukaan tuomien työsuhteiden tarkkailuun ja osoittavat, kuinka lakia on ennakoitu jo vuosia käytäntöjen sisään ajamisen tasolla. Myös tutkijoiden tutkimustyötä tarkkaillaan erilaisin rekisterein, joissa kartoitetaan muun muassa julkaisujen ja julkisten esiintymisten määrää ja laatua.

Kahdeksannen uudistuksen muodostaa Opetusministeriön laatima koulutuksen ja tutkimuksen kehityssuunnitelma vuosille 2007–2012. Uudistuksen yhtenä keskeisenä sisältönä on vähentää

yliopistojen tarjoamia aloituspaikkoja muiden muassa humanistisilla, yhteiskuntatieteellisillä, luonnontieteellisillä ja kasvatustieteellisillä aloilla. Aloituspaiikkoja sen sijaan ollaan lisäämässä näillä aloilla ammattikorkeakoulujen puolella. Korkeakoulutussektoria ollaan siis muuttamassa ammatillisempaan suuntaan, minkä edesauttamiseksi myös ammattikorkeakouluja koskevaa lakia ollaan muuttamassa.

Kehityssuunnitelmassa korostetaan myös niin sanotun avoimen väylän vahvistamista. Sen tarkoituksena on lisätä yliopistojen ja avointen yliopistojen yhteistoimintaa, jonka seurauksena reitti yliopistoon voi muodostua yhä useammin maksullisten avoimen yliopiston opintojen kautta. Myös yliopistojen perusopetusta on kaavailtu toteutettavaksi osin avoimissa yliopistoissa. Yhdeksäs muutos koskee siis avoimen väylän vahvistamista ja muiden ”esteiden” karsimista eritasoisten oppilaitosten välillä.

Kymmenentenä muutoksena voidaan mainita uudistukset, joilla tekijänoikeuslakia pyritään muuttamaan. Tämän uudistuksen seuraukset yliopistolle eivät ole selviä, mutta tekijänoikeuslain luonnoksen lausuntokierroksen mukaan monet yliopistot kiinnittivät huomiota mahdollisiin muutoksiin yliopiston ja työntekijöiden omistamien oikeuksien suhteessa. Yhtäältä yliopistot haluavat itselleen oikeuksia rahanarvoisiin tietotuotteisiin, mutta toisaalta haluavat pitää kiinni myös henkilöstölle kuuluvista oikeuksista. Tekijänoikeuslaki, joka siirtäisi työntekijän oikeudet työnantajalle, muuttaisi perinteisiä käytäntöjä ja vaatii siksi tarkkaa ja selkeää lainsäädäntötyötä, muussa tapauksessa yliopistoissa voi työskennellä tulevaisuudessa erittäin heikosti motivoituneita tutkijoita.

Näinkin lyhyen ja puutteellisen listaamisen seurauksena havaitaan, että yliopisto- ja korkeakoulu-uudistus on hyvin monimutkainen kokonaisuus, jossa erilaiset uudistukset tulevat vaikuttamaan 2010-luvun alussa yliopistojen, opiskelijoiden ja tutkijoiden elämään ennakoimattomalla tavalla. Näiden uudistusten kokonaisvaikutuksista ei ole helppoa luoda selvää kuvaa, eikä tällaista kokonaiskuvaa ole luotu myöskään opetusministeriön ja yliopistojen hallinnon tahoilta. Tiedotus on keskittynyt yksittäisten uudistusten esittelemiseen, epämääräisten mahdollisuuksien ja visioiden esittelyyn, mutta konkreettisten perusteiden ja perusteluiden esittely on jäänyt vähäisemmäksi. Siksi olisikin kysyttävä, mitkä näiden uudistusten kokonaisvaikutukset ovat ja mitä näillä uudistuksilla tavoitellaan. Onko näillä ”fantastisilla” uudistuksilla muutakin sisältöä kuin vain utuiset haavekuvat uudesta uljaasta yritysyliopistosta?

SÄKENÖIVÄSTÄ YLIOPISTOSTA

PUHE JOENSUUN YLIOPISTOLAISTEN
YLEISKOKOUKSESSA 11.2.2009

Eeva Jokinen

Satuin viime syksynä Jyväskylään tilaisuuteen, jossa sikäläisen yliopiston (nyt eläkkeelle jäänyt) hallintojohtaja Erkki Tuunanen esitteli yliopistolakiuudistusta. Hänellä oli noin 37 slaidia, joihin oli hienosti pistetty vierekkäin vanha laki ja uudistusehdotukset. Tapahtuman tarkoitus oli valistaa yliopistolla työskenteleviä ihmisiä siitä, kuinka lakiesitystä voi kommentoida ja erilaisia lausuntoja antaa. Kun esityksestä ryhdyttiin keskustelemaan, kävi ilmi, että oli oikeita ja vääriä tapoja lausua. Esimerkiksi kommentti, jossa kyseenalaistettiin uudistuksen perustuksia, oli ”väärin kommentoitu”. Enää ei kuulemma voi keskustella perustavista asioista, vain jotain pikkusääntöä voi tehdä.

Ajattelen kuitenkin, että lakimuutos voidaan pysäyttää ja palauttaa kunnan valmisteluun, jos syntyy tarpeeksi meteliä ja vastustusta, vaikka se kyllä vaatii paljon viitselläisyyttä ja ehkä vihaisuuttakin. Erimielisyys ja kurittomuus eivät ole helppoja – eivätkä tunnustettuja – kykyjä yhteiskunnassa, jonka ideaalisubjekti on joustava, yhteistyökykyinen, päämäärätietoinen, kunnianhimoinen, kiltti ja taas yhteistyökykyinen. (Kuulin sanan yhteistyökykyinen noin sata kertaa eräässäkin seminaarissa, jossa työelämän ”huippuasiantuntijat” pohtivat työelämän tulevaisuutta ja tulevaisuuden työntekijältä vaadittavia ”ominaisuuksia”.)

Tässä puheessa mietin yliopistoa yliopistotyöläisen näkökulmasta: millaista työ on, mikä siinä ottaa päähän (eli mihin uuden yliopistolain tulisi puuttua) ja mikä siinä on hyvää (mihin ei kannata puuttua). Päitsi omia kokemuksiani, käytän ponnahduslautana kir-